

Něco z dějin obce Košík

Obsah:

- 1) Úvod
- 2) Původ jména Košík
- 3) Košíkové z Lomnice
- 4) Morzinové
- 5) Bethmanové

Úvod

Úrodná krajina v Polabí byla osídlena již od nejstarších dob. Stopy po činnosti lovců, pastevců a zemědělců nacházíme v nejbližším okolí obce. Zalidněna byla celá krajina i po příchodu Slovanů a podle jména obce se můžeme domnívat, že základy dnešní vsi byly položeny již v době slovanské kolonizace. Z dochovaných písemných zpráv můžeme dokázat, že v obci stávala **tvrz**. Za dob jezuity **Bohuslava Balbína** (1621 – 1688), tj. v **2. polovině 17. století**, tu byly patrné ještě její zbytky a další středověký autor **Jan František Beckovský** (1658 – 1725) ji počítá k pustým hradům.

Obrázek 1: Obec Košík

Původ jména Košík

Ke každé tvrzi patří i její majitelé. Potíž je však v tom, že nevíme, kdo košickou tvrz postavil, ani přibližnou dobu jejího vzniku. Většina badatelů předpokládá, že tvrz v Košíku a obec sama byla rodným místem, nebo jinak úzce souvisí se jménem starého šlechtického rodu **Košíků z Lomnice**. Jenže nejstarší písemná zpráva o pánech z Košíku se objevuje v krajině Českého ráje a teprve později se o nich píše také v okolí Rožďalovic. Existují jen dva písemné doklady, které dosvědčují, že Košíkům patřila kdysi i ves tohoto jména. Podíváme-li se do seznamu obcí z roku **1929**, zjistíme, že Košík je jen jeden. Dále existuje Košíkov, Košíky, Košín, Košínov a dvakrát Košíře. Z tohoto výčtu se zdá spojitost příslušníků šlechtického rodu zvaného „*Košík*“ jednoznačná, neboť pokud by pocházeli z jiné uvedené vsi, měli by se jmenovat odlišně. Ale v průběhu staletí se rozvíjel český jazyk i názvy osad a tak k jednoznačnému potvrzení původu jména tato podobnost nepostačí.

Košíkové z Lomnice

První zprávy o existenci pánu Košíků se objevují **ke konci 13. století**. Podle „*Vlastivědného přehledu města Lomnice nad Popelkou*“ vlastnili toto město **do roku 1304** Košíkové z Lomnice. Od erbu Košíků se odvíjí dnešní znak města (obrázek 2). Další zprávy nejsou již jednoznačné. Po roce 1304 se totiž Lomnice ujímají **Valdštejnové** a Košíkové odcházejí z Českého ráje na svoje **venkovská sídla Rožďalovice a Dymokury**. V našem kraji jsou především uváděni v souvislosti s držetím Rožďalovic a vlastnictvím části či celých Dymokur byla asi jen krátká epizoda. V letech **1341 až 1377**

Obrázek 2: Znak města Lomnice nad Popelkou

připomíná se **Jaroš Košík z Rožd'alovic** a podle písemných záznamů podává faráře v roce 1359 a 1362 do Rožd'alovic a v roce 1362 také do kostela v Bošíně. Jiného přídomku než „z Rožd'alovic“ nepoužívá a zdá se tedy, že k městu Lomnice již neměl žádný vztah. Zanecháním přídomku „z Lomnice“ a ponecháním si přívlastku „*Košík*“ by mohlo znamenat, že původ rodu můžeme hledat v našem regionu. Zároveň nebyl Jaroš tak jednoznačným pánem Rožd'alovic, jak se z jeho pojmenování jeví. O Rožd'alovice se v té době dělil s **pány z Michalovic** („*de Michelsperk*“) jak dosvědčuje dohoda o střídavém právu podávání farářů do tamního kostela. V roce **1377** je jmenován jistý **Petr Košík** na Bošíně, ale jeho příbuzenský vztah k Jarošovi však není blíže znám.

V roce **1382** přistoupil jiný **Jan Košík** k „*Tovaryšstvu kroužku s kladivem*“ neboť uvedeného roku přivěsil svou pečeť, současně s jinými šlechtici, k zakládací listině tohoto bratrstva **kaple Božího Těla na Novém Městě Pražském**. Kaple byla dokončena roku **1393** a v listině je Jan podepsán jako „*Johanes miles de Rozdialowicz*“ (*Jan rytíř z Rožd'alovic*). V roce **1391** spoluúčinkuje při dohodě o kostele v Rožd'alovicích. Kdy Jan zemřel, nevíme, ale zanechal dva syny: **Jana mladšího Košíka** (asi 1374 – 1437; více viz <http://www.e-stredovek.cz/kniznica.php?info=39-Lomnice>) a **Beneše Košíka**.

Obrázek 3: Erb pánů z Jenštejna

Lomnická větev Valdštejnů vymřela roku **1397** a po ní se prostřednictvím **Rašína z Rýzmburka** ujímá Lomnice nad Popelkou znovu rod Košíků a zmíněný Jan ml. Košík se opět začíná jmenovat „z Lomnice“. Poprvé se tak nazývá v roce **1411** a zároveň v roce **1413** Jan ml. a Beneš, bratři Košíkové, poroučeli v **Rožd'alovicích a Bošíně**.

Obrázek 4: Václav IV.

Oba bratři byli nepokojné krve a odbojného ducha. Je známo, že se v roce **1417** pustili do války z dnes už neznámých příčin se samotným králem **Václavem IV**. Spojili se přitom se svým lomnickým sousedem s pánem hradu Bradlece **Vaňkem z Jenštejna**. Někdy v této době se také podělili o majetek, Jan ml. držel Lomnici a Beneš zůstal v Rožd'alovicích. Tak následky sporu s králem se hrnuly nakonec jen na hlavu Jana ml. Košíka. Došlo k oblehnutí lomnické tvrze královskými vojsky pod vedením **hejtmana Hynka Jablonského**. Ještě téhož roku byly obě tvrze dobyty. I když Bradlec odolával déle než lomnická tvrz, byla posádka v počtu **třiceti pěti** obhájců nakonec zajata při pokusu o útěk. Vězně odvedli do Prahy, kde byli „*provazem na hrdle trestání*“. Paradoxní pointou tohoto

odboje, v kontrastu s koncem posádek, je usmíření panovníka s oběma odbojnými šlechtici. S Vaňkem z Jenštejna se usmířil **18. srpna 1417**. Až o rok později dne **13. dubna 1418** došlo na Pražském hradě k usmíření mezi králem a Janem ml. Košíkem, který si tímto jednáním zároveň vyvzdoroval místo mezi nejvyšší šlechtou. Svědčí o

Obrázek 5: Čáslavský sněm na obraze Jana Skramlíka

tom jeho účast a postavení na památném **Čáslavském sněmu** v roce **1421**.

Jan ml. Košík byl katolíkem a měl za manželku **Machnu z Rýzmburka**, již věnoval – pojistil její věno na **Seleticích a Košíku**. Pravděpodobně to bylo v roce **1420**, což je také *první písemná zmínka o tvrzi Košík*. Potom ale v roce **1429** tento její majetkový nárok v částce **1.500 kop¹ grošů** převedl na vesnice panství lomnického a na poplužní dvůr v Soběrazi. Jan ml. Košík umírá za nevyjasněných okolností na konci husitských válek r. **1437**. Beneš Košík měl za manželku **Kateřinu z Bergova**. Umírá zřejmě se svým bratrem. S nimi po meči vymírá i starý šlechtický rod Košíků z Lomnice.

Obrázek 6: Zikmund
Lucemburský

V roce **1437** se město Lomnice stává královskou odúmrťí a král **Zikmund** ji věnuje svému přívrženci **Hynkovi Krušinovi z Lichtemburka**. Jak praví dobové zprávy „i s poplužím, rybníky, lesy, chrastami, potoky, s městečkem i starou Lomnicí, s lidmi a se všemi vesnicemi k tomu příslušnými jemu i dědicům jeho budoucím dobré vůle k svobodnému užívání“. Správy nad panstvím se však ujala sestra Markéta a vdovy po Janu ml. a Benešovi - Machna z Rýzmburka a Kateřina z Bergova. Sňatkem s dcerou Kateřiny Škonkou (dcerou Beneše Košíka) se dostal do držení roku **1462 Aleš ze Šanova**.

Manželka Beneše Košíka se vdala podruhé za **Jana Zlého Kněze z Radovesic** a jemu pak zapsala své věno. Roku **1457** již ani vdova ani její druhý muž nebyli naživu. Co bylo s jejich majetkem (myšleno Košickou tvrzí) nevíme. V roce **1440** byla v držení majetku **Wrata z Lomnice**, ale o jejím příbuzenském vztahu k rodu Košíku není nic bližšího známo. Zpráva je stručná a zní takto: „*Wrata z Lomnice, držitelkyně zboží Košického dává polovinu háje svého v Kálku řečeného s té strany od Rožd'alovic, kostelu v Rožd'alovicích do věčnosti za spásu duše. Svědčí p. Jan z Mochova seděním na Rožd'alovicích, Jaroš z Chlumu seděním na Tuchomi, Jan z Dúbravan, Waně k Žitovlic, Jan Liška z Šardic. Dáno léta 1440, ten den před matkou boží Hromnic.*“

¹ **Kopa** = 60 (šedesát) kusů; ve významu 1.500 kop grošů = 90.000 grošů; 293 kop záhonů = 17 580 záhonů

Morzinové

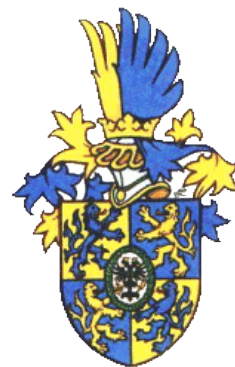
V dalším období patřil Košík pravděpodobně po převážnou část doby krožďalovickému panství. Ke změně došlo až **počátkem 17. století**. V roce **1638** patřil Košík podle „*Taxy statku kuncberského*“ ke Křinci a jeho držiteli byli **Valdštejnové, Adam** a pak jeho syn **Jan Viktorín**. Poslední pak prodal kuncberské panství **Pavlu, hraběti z Morzina** a tržním smlouvu uložili do zemských desek v roce **1650**. V této době se objevují častěji zprávy i o poddaných. Před třicetiletou válkou bylo podle „*Urbáře panství*“ v Košíku **16 osedlých se 293 kopami¹ záhonů**. Třicetiletá válka znamenala pro celý kraj pohromu. Vesnice byly vypáleny, lidé

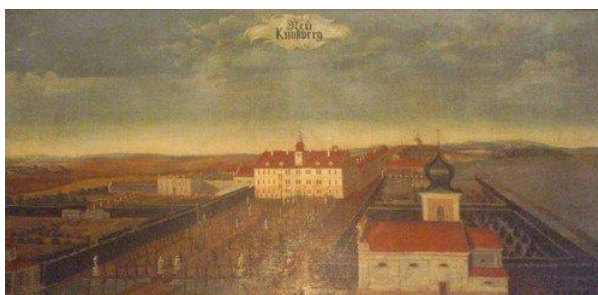
Obrázek 8: Erb Morzinů

utíkali do méně postihnutých krajů. Míra zpustnutí Košíka byla také značná. Sice uprostřed období války v letech **1636 1638** byla jen **5 %**, ale po jejím ukončení v roce **1651** dosáhlo zpustnutí hodnoty **71 %** a zařadilo Košík mezi nejvíce postižené obce. V roce **1651** v přiznání o počtu poddaných Pavla, hraběte z Morzina. Je v Košíku uvedeno **24 žijících osob**. Morzinové sice **počátkem 50. let 17. století** provedli první etapu

kolonizace svého panství v Polabí, ale asi postihla především Křinec a jeho nejbližší vesnice. V roce **1654** bylo v Košíku **5 sedláků na 310 korcích² půdy a 5 chalupníků s 35 korci**. Stále však zůstávaly 2 statky se 40 korci půdy a 9 chalup pustých. Situace se zlepšila až později. Svědčí o tom „*Rustikální faše*“ z roku **1713**, která dokládá v Košíku již **26 majitelů gruntů a 5 řemeslníků**. Při tom hospodářů s **více jak 15 strychy³ půdy** bylo **8** a drobných hospodářů bylo **18**. V roce **1713** žili v Košíku následující hospodáři: *Adam Hlušička, Petr Dvořák, Jan Mšenský, Martin Krejčí, Jan Malík, Jan Koubek, Adam Císař, Václav Dvořák, Jan Císař, Jan Etl, Václav Koblre, Křištof Mšenský, Křištof Erben, Martin Erben, Jan Krejčí, Matěj Mšenský, Tobiáš Wiesner, Jiří Malík, Jiří Krysličko, Václav Wiesner a krčmář Václav Erben*. Morzinům patřilo panství až do roku **1796**.

Obrázek 7: Erb hrabat z Valdštejna

Obrázek 9: Nový Kuncberk (Křinec)

² Jeden korec neboli staročeský korec = 8112 čtverečních loktů = 2837 metru čtverečního, tento korec se pak také nazýval jitro – býval vyměřován jakožto obdélník jedenkrát tři provazců po 52 loktech (tedy 3 čtvereční provazce)

³ Strych – jiné pojmenování korce; od roku 1765 pak: jeden korec = 2877,5 metru čtverečního = 0,5 vídeňského jitra

Bethmannové

Obrázek 10: Šimon Moric Bethmann

Po krátkou dobu, **od roku 1796 do roku 1807**, byl majitelem pražský měšťan, válečný zbohatlík, plukovník **Jakub, svobodný pán Wimmer**. V roce **1807** zakoupil panství **Nový Kuncberk**, jak se od dob Morzinů jmenovalo, německý **bankéř Šimon Moric, svobodný pán Bethmann** (*Simon Moritz von Bethmann*). První dvě generace tohoto rodu hospodařily ještě dobře a svojí častou přítomností na panství jej držely v dobrém, provozuschopném stavu. V topografii **Johana Gotfrieda Sommera** z roku **1834** je o Košíku jen stručně zaznamenáno: „*ves se 46 domy a 331 obyvateli, přifařena do Rožd'alovic*“. V druhé **polovině 19. století** za **Alexandra, barona Bethmanna** však jejich návštěvy panství zcela skončily. Na panství hospodařili ředitelé a část majetku byla ve dvanáctiletých lhůtách pronajímána. Ti všichni měli zájem vedle panských rent získat značný podíl z výtěžku pro sebe. Nedostatečně udržované panství stagnovalo a nerozvíjelo se způsobem odpovídající době. K podstatné změně nedošlo ani za předmnichovské republiky a v době okupace, kdy ve snaze uchovat si tento majetek byli Bethmannové přítomni častěji. Jejich panství bylo v roce **1945** zestátněno a zbytek panské půdy přešel do rukou rolníků.

Po krátkou dobu, **od roku 1796 do roku 1807**, byl majitelem pražský měšťan, válečný zbohatlík, plukovník **Jakub, svobodný pán Wimmer**. V roce **1807** zakoupil panství **Nový Kuncberk**, jak se od dob Morzinů jmenovalo, německý **bankéř Šimon Moric, svobodný pán Bethmann** (*Simon Moritz von Bethmann*). První dvě generace tohoto rodu hospodařily ještě dobře a svojí častou přítomností na panství jej držely v dobrém, provozuschopném stavu. V topografii **Johana Gotfrieda Sommera** z roku **1834** je o Košíku jen stručně zaznamenáno: „*ves se 46 domy a 331 obyvateli, přifařena do Rožd'alovic*“. V druhé **polovině 19. století** za **Alexandra, barona**

Bethmanna však jejich návštěvy panství zcela skončily. Na panství

Obrázek 11: Erb Bethmannů

Zdroje:

- 1) Kronika obce Košík
- 2) NYESTIEYKY, Przemysl de. Jan Košík z Lomnice. In: *Středověk* [online]. 29. 8. 2007 [cit. 2012-02-16]. Dostupné z: <http://www.e-stredovek.cz/kniznica.php?info=39-Lomnice>
- 3) JANDOVÁ, Martina. Něco z historie: Historie Zámku. In: *Kulturní a informační středisko Města Lomnice nad Popelkou* [online]. 7. 2. 2007 [cit. 2012-02-16]. Dostupné z: <http://www.kislomnice.cz/kis/rservice.php?akce=tisk&cislocclanku=2007030010>

Zdroje obrázků:

- 1) Z archivu autora
- 2) Lomnice nad Popelkou, město, které má ve znaku tatarského zvěda: http://incentraleurope.radio.cz/pictures/heraldika/lomnice_nad_popelkou.jpg
- 3) Václav IV: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/11/Vaclav_IV.1415.jpg
- 4) Revolta Vaňka z Jenštejna: <http://www.husitstvi.cz/forum/viewtopic.php?t=457>
- 5) Čáslavský sněm: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/77/Jan_Skraml%C3%ADk_-_%C4%8C%C3%A1slavsk%C3%BDsn%C4%9Bm_v_%C4%8Dervnu_1421.jpg
- 6) Zikmund Lucemburský: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/c/c0/Albrecht_D%C3%BCrer_082.jpg/170px-Albrecht_D%C3%BCrer_082.jpg
- 7) Dolní Vilémovice, Erby zdejších majitelů: http://www.dolnivilemovice.cz/new/userfiles/image/O_obci/hrabat_z_valdstejna.gif
- 8) Erby šlechtických rodů se vztahem k nymbursku a okolí: <http://www.electrosun.cz/assets/images/morzinove.gif>
- 9) Zámek křinec, Historické fotografie: <http://zamekkrinec.cz/galerie/#historicke>
- 10) Simon Moritz von Bethmann: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Simon_Moritz_von_Bethmann.jpg
- 11) Bethmann (Familie): http://de.wikipedia.org/w/index.php?title=Datei:Wappen_%28Freiherr_von%29_Bethmann.jpg&filetimestamp=20110826144357

Autor: Adéla Třísková, Obecní knihovna v Košíku